

Ацо Драгићевић

И ИСПОД СИВЕ ДРУГЕ БОЈЕ ЖИВЕ

– Зборник радова о Пребиловцима –

Рецензенти

Бојан Арбутина

Сена Михаиловић Милошевић

Ана Мумовић

Књига је штампана уз подршку Управе за сарадњу са дијаспором и Србима у региону Министарства иностраних послова Републике Србије и десетине и десетине читалаца који су у претплати обезбиједили свој примјерак књиге о Пребиловцима, И испод сиве друге боје живе

И ИСПОД СИВЕ ДРУГЕ БОЈЕ ЖИВЕ

Зборник радова о Пребиловцима

Приредио
Ацо Драгићевић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ОГЊИШТЕ
Пребиловци

ПРЕГЛЕД АУТОРА

Андрић Иво, Бабић Марко, Баковић Благоје, Бекан Милан, Бјелица Божидар, Благојевић Ненад, Бугарски Астрида, Булут Младен, Вуковић Мирко, Вукашиновић Милана, Војиновић Новица, Грујић Милан, Глоговац Божидар, Дубак Будимир, Драгићевић Ацо, Драгићевић Бабић Сања, Драгићевић М. Александар, Драгић Алекса, Ђурић Бранко, Ђорђевић Стојан, Екмечић Ђ. Милорад, Екмечић Манојло, Екмечић Бранка, Екмечић Ш. Милорад, Јањић Жарко, Јањић Јован, Јахура Миленко, Јукић Мило, Крунић Миленко, Ковачевић Јелена, Комар Горан, Кузман Жељко, Копривица Благота, Кундачина Мира, Ликић Раде, Мандрапа М. Душан, Марковић Милош, Мијановић Ратомир, Милићевић Жељко, Неслунд Олоф, Перовић Гојко, Петров Ного Рајко, Радичевић В. Бранко, Радовић Д. Драган, Раичковић Стеван, Сладоје Ђорђо, Спахић Ивана, Спасојевић Предраг, Тасовац Милан, Терзић Тодор, Ђоровић Трифко, Хамовић Драган, Циглер Мирослав.

ЗНАТЕ ЛИ ГДЕ СУ ПРЕБИЛОВЦИ

Не делим невине жртве по националности, али имам право да ове отргнем од заборава. Чувам од корова. Да не зарасте.

Знате ли ви где су Пребиловци? Тачније, знате ли судбину породица, које је њихова националност избрисала са кућних адреса? Затворила им капије. Зарасла путеве до сведочанства да су икада постојали.

Данас, док стојим у том селу, и гледам куће са крововима и без њих, све спаљене у рату, неке обновљене после њега, питам вас: знате ли где су?

Шести август доделио је том селу у Херцеговини судбину какву је доживело у Другом светском рату још једино село Лидице у Чешкој. На тај датум, потпуно су уништене 52 фамилије. Угашено је 36 огњишта. Од живота отргнуто више од 800 становника. Међу њима, мојих Драгићевића тачно 99.

У једном дану.

Убијено!

Бачено у јаме!

Нестало!

Али, није нестало сећање.

Оно што коси зарасле путеве до сведочанства да су постојали.

А јесу постојали. И као такви сметали.

Због имена!

Вере!



На 80 квадратних метара зидова у два нивоа храма појасана су имена убијених Срба из Доње Херцеговине.

Из Пребиловаца највише су страдали породице Булућ, Драгићевић и Екмечић. Само из брајствива Драгићевић је стојину имена исписаних у двије колоне.



Анђа 1923–1941



Мила 1925–1941

Бога којем су се молили.
И Анђа.
И Мила.
И Гојко.
И Милован.
И Софија – са непуних седам година.
Деца мога деде.
И још 280 позната имена.
Од једног дана до 15 година.

Међу више од 4000 оних из Доње Херцеговине који су прво мучени, у јаме бацани.

Убијани!

Знате ли ви за Пребиловце? Место које треба да стоји уз помен Јасеновца и Јадовна. Не зато да бисмо се хранили мржњом. Већ зато што историја Пребиловаца мора бити позната и поштована.

(У њу историју записано је да је 2015. године освештан Храм Васкрсења Христовој, саграђен у знак сећања на ове страдалике, а чије су кости у Сиомен-костурници у Пребиловцима 1992. минирале. И то само једину дана пошто су извађене из јама. Записано је и да су пребиловачки и доњохерцеговачки мученици канонизовани. И сада су свети. Тако да је симбол страдања постао место васкрсења и место молиће).

Написах пре неки дан: „Не дам вам да замрете. Не дам да у причама изгубите нит. Не дам да вам се са именом поигравају, у заборав гурају, да вам бришу слово по слово. До последњег. Не дам.

Сећањем их подебљавам, писањем оживљавам, спомињањем чувам. И вас, али и себе од вашег останка у прошлости.

Јер прошлост нисте. Бацани у њу неколико пута, али увек опстајали. Уздигнуте главе васкрсавали.

Живљем својим печат будућности ударали.

И ту сте. И даље сте ту! Не дам вам да замрете.

О драчу се огребете, испод камена сакријете! Не дам!

Па нека бришу по неколико пута! Десет слова, као милион душа и даље дише. И таблу су вам склањали. Ал' од ње сте вечнији. Путоказ ми не треба. У вас се враћам.

По летњим жегама.

У сновима.

Октобарским сузама.

Августовским литургијама..."

Да се разумемо, не делим невине жртве по националности... Али, имам право да ове отргнем од заборава. Чувам од коро-ва. Да не зарасте. Зато, завршавам последњим стиховима једне моје песме.

...Данас сам и сина обукла у бијело...

јер славимо живот, не држимо опијело

И зато, баш данас ја плакати нећу,

Нег' с миром у срцу упалићу свијећу.

Не мрзим, нит' се иком светим,

Са болом на души, ја праштањем пријетим.

На Богу је да суди, нек' тако и буде

Он нас ваљда дијели на нељуде и људе.

Да се не заборави, никада и никоме не понови!

(2020)



Владика диселдорфски и свењемачке Григорије у храму Васкрсења Христовог у Пребиловцима 6. августа 2022. године

„Да ли сте некада били у Херцеговини у августу?

Ако нисте, требало би да одете. И не, не мислим на Требиње (оно је такорећи за почетнике у откривању Херцеговине), већ на Херцеговину у оном њеном суровом облику, на мала забачена мјеста изван магистралних путева, на узаврели херцеговачки камен и јару коју можете опипати у ваздуху и која омамљује попут лошег вина. Негдје тамо, међу херцеговачким кршом, натопљеном врелим ваздухом и монотоним звуком зрикаваца, смјестило се херцеговачко село Пребиловци.

Ако и нисте били у Херцеговини, за Пребиловце сте сигурно чули. То је оно мјесто гдје је пустиња процвјетала као крин, као најсвјетлији храм који сам у животу видио. Тамо, на попршћу једног од највећих страдања за које је људско ухо чуло. Бијели храм на једном од најмрачнијих мјеста на кугли земљској.

Неко би рекао парадокс или случајност. Али ја у случајности не вјерујем. Пребиловци, као парадигма наших простора, несрећних времена и страдања. Историјски приручник у малом.

Хтио сам нешто умно да напишем о њима, о важности сјећања, о погубности заборава, нешто о миру и помирењу, али понекад ријечи треба оставити на миру. И упокојене, такође. Тишина је свакако гласнија од многих ријечи, поготово од њиховог вишка.

Једно ипак осјећам утробом – да трулеж и нељубав немају шансу наспрам љубави и живота. Никада.

Да ли сте некада били у Херцеговини у августу?

Ако нисте, требало би да одете.

И да обавезно свратите у Пребиловце”.

Владика Григорије, многозаслужан за њодизање храма Васкрсења Христовој у Пребиловцима, на свом Инстаграм налоју, на сам њразник Свећих ѡребиловачких и свехерцѡвачких свећийеља објавио је овај ѡтекст.

КАКО СТИЋИ ДО ПРЕБИЛОВАЦА?

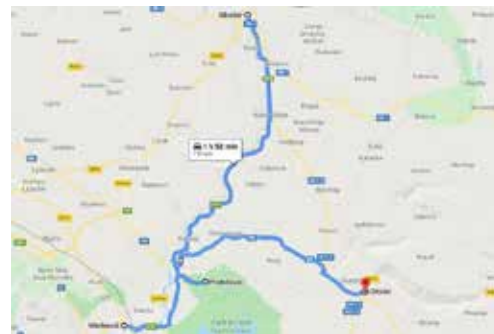
Село се налази у јужном дијелу Босне и Херцеговине, на подручју општине Чапљина, у Херцеговачко-неретванском кантону Федерације БиХ (у непосредној близини магистралног пута Жупања–Опузен).

Ако се путује из правца Сарајева и Мостара, на магистралном путу у близини Чапљине, тридесетак километара од Мостара налази се на кружни ток. У кружном току не мијења се правац кретања, наставља се према Метковићу и граници са Републиком Хрватском. Из источне Херцеговине, Требиња, Љубиња, Билеће и Гацка стиже се преко Стоца регионалним путем М-6 до кружног тока у близини Чапљине. Бира се правац кретања према Метковићима.

Послије пређеног једног километра од кружног тока стиже се до моста на ријеци Брегави. На крају моста скреће се лијево и доста добрим путем, након што се пређе километар и 900 метара, не мијењајући правац кретања, стиже се на висораван Краварица и до Пребиловаца. Са лијеве стране пута налази се Храм Христовог Васкрсења. Прве куће у селу удаљене су стотињак метара, док је центар села, у којем се налази Културни и духовни центар „Свети краљ Милутин“ са сталном поставком фотографија и других докумената, удаљен један километар.

Уколико се путује из правца Метковића, након пређених десетак километара иза насеља Клепци, на ријеци Брегави, прије моста, скрене се десно на пут ка Пребиловцима.

Добро дошли у Пребиловце!





Захваљујући Мајци природи или Божијој промисли, шойола са зајадне сџране храма расла је и ѓрнала се џако да је није џредало уклониџи џриликом однове џорушене цркве.

Делеџација Сиријанске цркве из Шведске коју је џредводио еџиској Беџамин (Аџас) у џеџак 16. јуна 2017. џодине џосјеџила је Храм Васкрсења Хрисџовој у Преџиловцима. Након обиласка храма и молиџве на арамејском језику којим су џоворили хрисџански аџосџоли и Хрисџос џриређена је џрџеза џубави у хладовини једне од џри џојоле у џорџи храма.

Из рушевина храма минираној 1992. џодине и џјеска доџремљеној из Нереџве изникле су чеџири џојоле. Приликом однове џорушене цркве џојоле су сачуване. Једна од самониклих џојола које су, неким чудом, имале крсџолики расџоред уклоџена је збој изџрадње амџиџеаџра.

Домађини са џосџима из Шведске у Преџиловцима



ПРЕДГОВОР

Пред вама се налази зборник радова објављених на завичајном порталу *Пребиловци – село на интернету*. Ријеч је о избору приређивача радова о овом многострадалном мјесту. Страница је покренута сада већ далеке 2006. године, између Божића и Савиндана. Учињено је то с намјером да се полако али стрпљиво подиже виртуелно село Пребиловци на глобалној мрежи. Амбиција с почетка, која није напуштана све ове године, била је да ријечју и фотографијом свједочи о селу од најстаријих времена, о његовим становницима и страдању њиховом у ратовима, обнови села, из којег је у потоњем рату становништво протјерано, а свака кућа запаљена. Тако је свих ових година, заправо, стварана својеврсна хроника села у коју је до данас с љубављу похрањено 475 наслова и чак 673 фотографије, од којих је педесетак настало прије Другог свјетског рата. Сачуване и пронађене фотографије биле су од велике користи Александру Живадиновићу, аутору фреске *Светишх пребиловачких*



www.prebilovci.net



Фреска у храму на Врачару у Београду. Представља једну вишечлану породицу из Пребиловаца. Фреска се налази на сјевероисточном зиду Храма светог великомученика кнеза Лазара који се налази испод Светосавског храма. Аутори композиције Пребиловачки новомученици су Владимир Д. Карановић и Вероника В. Ђукановић

мученика коју је урадио у параклису храма. Уз фреску *Долазак Светиој Василији Острошкој* у Храму Светог Преображења у Требињу од 44 квадратна метра, ова фреска од 30 квадрата друга је по величини у свеколиким православним храмовима.

Приређивач ове књиге, крштене према наслову репортаже Жарка Јањића „И испод сиве друге боје живе“, трудио се да састави избор који ће читаоцу омогућити да се упозна са историјом Пребиловаца од првог спомињања насеља до наших дана. С тим у вези значајан је рад групе аутора „Постање насеља и поријекло презимена“ и рад Астриде Бугарски „Традиционални облици стамбених зграда и култура становања у Пребиловцима“. О Пребиловцима као поетском мотиву писао је Раде Р. Лаловић, док је Ливија Екмечић у кратком есеју анализирала пјесме које су пјесници посветили селу а завичајни портал их сабрао на једно мјесто. Радове пјесника Стевана Раичковића, Рајка Петрова Нога, Драгана Хамовића, Будимира Дубака, Ђорђа Сладоја – да споменемо неке од њих – унијели смо у овај зборник. Захваљујући академику и књижевнику Неђи Шиповцу, портал је објавио приповијетку Иве Андрића *Робиња* у којој, Шиповац тврди и то доказује, Андрић описује трагедију Пребиловаца. Андрићеву приповијетку која је до појављивања Шиповчеве књиге *Андрић у Херцеговини* објављена само једном („Кућа на осами“, збирка приповиједака, 1976), с разлогом је укључена у овај Зборник.

Како је вријеме пролазило нарастао је број људи, нарочито млађих Пребиловчана, који су показали сваку врсту интересовања за представљање села на глобалној мрежи. Писали су лично али и предлагали шта би и о чему требало писати. Из тог је рођено више чланака сјећања на завичај, сачињен је регистар топонима у атару Пребиловаца, састављен Лексикон села Пребиловаца, истражени архиви у којима је пронађен велики

број значајних докумената, новинских чланака о прошлости села међу којима се издваја, данас се може рећи, антологијски текст књижевника Бранка В. Радичевића из 1959. године „Стари се женили ради порода“.

Мајке Сјананка (у њрвом ѡлану) и Славица и ђед Милован са најмлађим Драјићевићима у селу 2018. године. С лијева на десно: Оињен, Никола, Павле, Сара, Сања и Јован.



Кириличном издању додали смо латиничну верзију. Један број објављених текстова појавио се и на енглеском језику. Све рубрике су активне свих ових година. Радује одзив аутора који поријеклом нису везани за Пребиловце једнако као што радује посјећеност „Пребиловцима – селу на интернету“, задржавање у виртуелном селу и читаност објављених текстова. Ауторски радови са завичајног портала често су преношени на друге портале а овај портал сврстан је међу респектабилне портале сеоских средина на глобалној мрежи. У добром броју објављених књига које се баве српском историјом, а посебно страдањем српског народа, цитирани су наши текстови, гдје се портал појављује у фуснотама као поуздан извор података.

И даље остаје актуелан 2006. године упућен позив посјетиоцима, посебно Пребиловчанима, да шаљу на адресу *info@prebilovci.net* у кућним збиркама пронађене фотографије и друга документа која су на било који начин везани за Пребиловце, да обогатимо фонд. Сумњамо да ће овај задатак икад престати да буде актуелан. Нема мање или више важних извора података о Пребиловцима или мање-више важних докумената. Сваки податак, сваки прилог ће добро доћи у даљем подизању Пребиловаца на интернету. У подизању виртуелног села има мјеста сваки Пребиловчанин. Бројност аутора који су се јавили прилозима у протеклим годинама, оних који су нам уступили фотографије или су нас упутили на изворе података дају наду да ће се наставити предан рад на даљем подизању „Пребиловаца – села на интернету“.

Ацо Драгићевић

ПОГЛАВЉЕ I

КРАТКА ИСТОРИЈА НАСЕЉА

ПОСТАЊЕ НАСЕЉА И ПОРИЈЕКЛО ПРЕЗИМЕНА

- Да ли је у имену Прибил одгонетка имена селу?
- Понешто од народних предања о селу и људима
- Село са линије фронта
- Старјенци у Пребиловцима – Драгићевићи и Булуди
- Браћа Драго и Биле, родоначелници Драгићевића
- Кратак преглед историје свих породица у селу
- Преглед презимена из Пребиловаца и њихова распрострањеност крајем 2008. године

ПРЕБИЛОВЦИ се налазе у јужној Херцеговини, на ободу долине Неретве и њене притоке Брегаве, надамак важних саобраћајница чији се значај не смањује миленијумима – дакле на стратешки важном мјесту. Бројни материјални докази говоре да је атар Пребиловаца био насељен непрекидно од предантичког доба до данас.

Сав овај крај, и поред честих и тешких, а понекад ужасних пустошења богат је још увијек недовољно истраженим историјским знаменитостима. О његовој прошлости, уз предања која живе у народу, највише се може сазнати из помена у документима који су сачувани у архивима, нарочито у дубровачким.

* Постање насеља и поријекло презимена припремили: Никола Лакета, Миленко Јахура, Младен Булуд, Милорад Ђ. Екмечић и Ацо Драгићевић



Пребиловци, 1974, снимио Д. Хаџимусић

Ипак, питање постанка Пребиловаца, поријекла њиховог назива још није одгонетнуто. Многа околна насеља су поменута у историјским документима, старим и преко 800 година, под садашњим називима. Пребиловаца под овим или сличним именом нема све до 1701. године.

Зашто нема помена Пребиловаца у старијим изворима?

Могући су разни одговори. Један од њих је свакако да се насеље до турског доба звало другачије, без било какве сличности са данашњим именом села – можда Драговићи у Видушкој, односно Столачкој нахији, које се спомиње у књизи *Поименични њойис вилајетџа санџака Херџеџовина*. Такво име села асоцира на главни пребиловачки род Драгићевиће односно Драгу, једног од њихових родоначелника.

Како су Пребиловци могли добити данашњи назив?

Више научника, познавалаца средњег вијека, упућује на властито име Прибил које је било доста често у средњовјековној

Србији, Херцеговини и Босни и то баш у оно вријеме када су „у колијевци сталних исељавања“ по именима родоначелника братстава називани сви његови потомци и најближи сродници све док се у Херцеговини, углавном код родовске властеле, нису усталила презимена као наслијеђена друштвена и статусна категорија. Ово је било ријетко прије XIV, а најчешће се успостављало у XV и XVI вијеку.

Познајући говор локалног становништва и гласовне промјене које чине Пребиловчани у свакодневном говору није без основа претпоставка да је Прибил у говору постао Пребил, а његови сљедбеници ПРЕБИЛОВЦИ (у једнини ПРЕБИЛОВАЦ). Ово тим прије што у пребиловачком говору има сличних гласовних прелаза: Грабак – Гребак; гробље – гребље, шипурика – шепурика. Овакву могућност допушта и Саво Пујић, врстан језички стручњак и познавалац ове проблематике.

Уз то, познато је да су Турци ријечју *ili* означавали припадност земље одређеној личности, као *Hersek-ili*, тј. Херцегова земља. Сходно томе, *Prib-ili* односно *Preb-ili* могло би значити Прибилова односно Пребилова земља. Даље истраживање, а посебно појављивање турских дефтера на српском језику, вјерујемо, допринијеће бољем сазнавању прошлости села и људи који су у њему живјели.

Повезивање имена села са именима личности из предтурског периода чини се да није без логичке везе, али је још увијек без потврде у изворима.

Но, да се вратимо доступној литератури у којој се директно или индиректно спомињу Пребиловци или поједине личности чије се име везује или може везивати за овај крај.

Средњовјековни извори помињу војводу Хумске земље Прибиловића од којег бан Далмације 1378. године тражи војну помоћ за операције у реону Стона. Због податка да су

Пребиловци у залеђу Стона, одакле је војна помоћ могла стићи релативно брзо, поједини познаваоци средњовјековља склони су били тврдњи да се ради о војводи који је столовао на подручју данашњих Пребиловаца, села у хумском дијелу Херцеговине (Хумске земље) и да се име насеља, највјероватније, може везати за војводу Прибиловића. Михаило Динић објавио је дубровачки документ из 1418. године у којем се спомиње Тасовац Прибиловић како се обавезује да пренесе 327 товара соли, долином Неретве, за Босну. Да ли је могуће постање имена Тасовчића и Пребиловаца, којих нема у турском дефтеру, везати за Тасовца Прибиловића?

Народна предања о селу и људима

О два најстарија и најмногобројнија презимена у Пребиловцима – *Драгићевић* и *Булућ*, народ је испрео многе приче које су се преносиле с кољена на кољено. Презиме Драгићевић, које потиче од распрострањеног личног имена Драгић помиње Дечанска хрисовуља, један дубровачки документ од 10. септембра 1305. Помиње се и кнез Ђурађ Драгићевић као свједок на повељама од 1419. до 1454. Јевто Дедијер у свом гласовитом дјелу *Херцеговина: Антиројогеографске студије* у издању Српске краљевске академије из 1909. године, на основу записа са терена у сусједној Лозници наводи да су Турци затекли Драгићевиће у Пребиловцима, приликом освајања Херцеговине. Ово је у складу са народним предањем сачуваним у Пребиловцима.

По једној од верзија предања Булуту су се некада презивали Комнени и воде поријекло из Попова Поља.

Ослањајући се на предања забиљежићемо да је прво стање Булута, у овом крају, била Кошћела а Драгићевића До, испод данашњег централног насеља. Постоје, међутим, извори који